

ТАЛАПТАН АХМЕТЖАН ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ДІНИ, МИФОЛОГИЯЛЫҚ КӨРІНІСТЕР

Н.С. Балтабаева¹, А.Б. Болатова²

¹PhD доктор

2 - курс магистрант

^{1,2} Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті,
Қазақстан, Алматы қ. , email: balnargiza@mail.ru

Талаптан Ахметжан – қазақ әдебиетіндегі өз қолтанбасын қалдырған қаламгерлердің бірі. Жазушы туындыларында ар-ұят, адамгершілік, намыс, адалдық сынды адам бойындағы жақсы қасиеттерді дәріптеп, жат қылықтардың зияны жайлы оқиғалар баяндалған. Сонымен қатар, шығармалардағы Барақ баба және Қойлыбайдың қобызы жайлы аңыздарды кездестіреміз. Қаламгердің шығармаларынан діни сарындар мен мифологиялық құбылыстарды да кезіктіруге болады. Талаптан Ахметжанның «Тозақ оты», «Айсәуле» және «Нобель сыйлығы» әңгімелеріндегі діни және мифологиялық құбылыстарды ашып көрсетеміз.

Түйін сөздер: тотемизм, намыс, мифологиялық құбылыстар, әңгіме, көріпкел

Көркем шығарма – жазушының өмір мен болмысты зертеуі, сол зерттеу барысындағы туындаған ой – сезімдерінің жиынтығынан құралған. Талаптан Ахметжанның адамгершілік жайлы, бүкіл адамзатқа ортақ көкейтесті мәселелерді арқау ете отыра, өмірдің сан қырлы соқпақтарынан сүрінбей өтуге, Алла алдында, ар алдында таза болуды оқырмандар жүрегіне жеткізе білген. Сондай шығармалар негізінде ислам дініне сәйкес амалдар орындауды, адалдықтың туын биік ұстағанын аңғартатын образдарды тудырды.

Қазақ әдебиетінде мифологиялық құбылыстар мен діни сарындар жайлы еңбектерінде арқау еткен Мағжан Жұмабаевтің «Қойлыбайдың қобызы», Оралхан Бөкей, Сәкен Сейфуллин, Жүсіпбек Аймауытов, Мұхтар Әуезов, Әбіш Кекілбаев, Мұхтар Мағауин, Дулат Исабековтың шығармаларынан кездестіреміз. Сонымен қатар, Талаптан Ахметжанның «Тозақ оты», «Айсәуле», «Екі жүрек», «Пейіштен түскен періште», «Нобель сыйлығы» шығармаларынан діни және мифологиялық құбылыстарды кездестіруімізге болады.

Қаламгер шығармаларында дүниені түйсіну, түсіну арқылы адамның өзіне өзінің, сыртқы дүниеге қарым – қатынасы кездеседі, адам баласының дүниеге көзқарасын аңғартады. Мәселен, шығармаларының басым бөлігі дүниені діни тұрғысынан қарастырады. Адам баласының жаратылуы, өмірдің алдамшы, жалған екенін аңғартатын образдардың жасалуы, сонымен қатар о дүниенің бар екенін адам баласының есіне салуы. Сондай сюжеттер негізінде шығармалардан діни және мифологиялық құбылыстарды кездестіруімізге болады.

Қазіргі таңдағы жас қаламгерлердің шығармаларында діни құндылықтардың көп кездесуін, Нұрлан Оразалин былай түсіндереді: «Соңғы жылдарда өлеңде, прозада, әсіресе, жастардың шығармаларында тәңірге табыну, Аллаға сыйыну, «Құранды», «Інжілді» көбірек тануға, білуге деген ұмтылыс басым. Өмірдің бүгінгі қым- қуыт қиындықтарынан шығар жол іздеп жанұшыраған жүрек пен ойдың құдайға жалбарынуы, ғарыш әлемімен тілдесу тәсілі етек алып келеді» [1; 9].

Қаламгер туындыларында діни құндылықтардың алар орны ерекше. Жалпы кез келген туындысын алып қарасақ та, автордың ішікі әлемі, өмірлік ұстанымдары сезіліп тұрады. Талаптан Ахметжан шығармаларының көбісі адамгершілік, ар – ұят мәселелерін қарастырып, ислами элементтердің көптеп кездесуі қалыпты құбылыс. Сонымен қатар, автордың ислам діні мен оның адам жанын жақсылыққа, көркем мінезге жетелер тылсым күші жайлы «Ғибадат», «О дүниенің тылсым, жұмбақ сырлары», «Имандылық және өркениет» сынды тағы да басқа мақалаларын жариялаған. Жазушы осындай мақалаларының бірінде: «Ал, Аллаға сенбейтіндерге тозақ қорқыныш болмай қалды. Адамзат рухани жұтаңшылдыққа ұрынып, ізгілік, мейірімділік, махаббат сезімдері аяққа таптала бастады. Бұдан шығар жол – адам жанының мәңгілік екеніне көз жеткізу» [2; 10], - деп жазады. Осылайша автор адамға қажетті рухани азықты, дінге бет бұру арқылы, Алланың адал жолымен жүру арқылы алатынын аңғартады.

Жазушының әңгімелерінде діни лексемалардың бірнеше түрін кезіктіруімізге болады. Мысалға айтқанда, олар: Аллах, біссмілә, Құдайдың жазуы, құран, періште, намаз, айт, құбыла,

ораза, діншіл, әзәзіл, тәубеге келу, Көк қақпасы, молда, садақа, калима, мешіт, рамазан айы, хор қыздары, жәбірейіл, жеті қат, аят тағы да басқа. Сонымен қатар, Талаптан Ахметжанның еңбектерінде түрлі діни рәсімдердің, наным- сенімдер мен түсініктерді көп ұшыратамыз.

Жазушының «Нобель сыйлығы» атты шығармасында Аллаға сыйыну: «Ия, Алла адасқан пенделеріңді тура жолға бастай гөр! Екеуі де алақанын жайды. Қолдары дір –дір етеді.

- Ей, Алла бізді тура жолыңа бастай гөр! – деп қайтарындар деді періште байыпты үнмен.

- Ей, Алла бізді тура жолыңа бастай гөр! – деп екеуі жарыса қайталай бастады» [3; 27].

Періште қоқыс жағалап жүрген екі қайыршының көзіне көрініп, оларды тура жолға бастайтынын айтады. Оның шарты тек тілін кәлимаға келтіріп, Аллаға сыйыну, Алла алдында таза болу, әділ де әділетті өмір сүру. Бұл шығармада періштенің адамзат баласының жасап жатқан күнәлі іс – әрекеттерін барынша тоқтатқысы келгенін аңғарамыз. Періштенің кейпіне енген сұлу қыз, адамдардың көзіне көрінуі арқылы, пендесінің адмгершілік, адалдық, шыншылдық қасиеттерін оята отырып, адамзат баласының ар – ұятын ояту болатын. Адалдықты арқалаған, ақ халатты абзал жан деп танитын дәрігерлердің жемқорлығын, халықтың адал маңдай терімен тапқан ақшасын қолды етіп жүрген банк қызметкерлерінің, қарапайым пенделерінен қарағанда бір табан жақын тұр – ау деген имамдардың арам іс – әрекеттерін айқын, әрі ашық көрсетеді.

Сонымен қатар, «Нобель сыйлығы», «Тозақ оты», «Өң мен түс», «Күнәһар» атты әңгімелерінде Аллаға сыйыну, намаз оқу, құран оқу сынды жайттар баяндалған. Шығармаларындағы кейіпкерлерінің әңгімелерінен де имандылықтың жылуы сезіліп тұрады және де адам бойындағы нәпсіқұмарлық сезімдерін тежеу керектігі жайлы қарастырылған. Онда адам бойындағы ең жақсы қасиеттердің бірі – сабырлылық пен нәпсісін тию.

Діни сарындарды автордың туындыларындағы «О дүние», «бақи», «жалған», «фәни», «қамшының сабындай қысқа ғана ғұмыр» сынды ұғымдар қазақ халқының түсінігінде ислам дініне тән ұғымдар екені мәлім. Мұнда да «күнә», «жаза» сынды ұғымдарды айшықтай отырып, «тозақ» деген ұғымды оқырмандарының ойына қалыптастыра білген және ондай жат қылықтардан аулақ болуын насихаттаған. Талаптан Ахметжан шығармалары ар – ұятты, адамгершілікті, адалдықты арқау етуінің бірден – бір себебі, ол – имандылық болып келеді. Себебі, адам бойында имандылықтың болуы, Алла алдындағы адалдықты білдірері сөзсіз.

Қаламгер «Айсәуле» повесінде алдымен адамға берілер махаббат, ғашықтық сезімі жайлы баяндалғанымен, оқиғаның өрбуінде Алланы еске ала отырып, сүйіспеншілік пен пәк сезімнің, махаббаттың барлығы бір Аллаға лайық және тек Алланың қалауымен екі жастың арасындағы ғашықтық сезімінің болатындығын аңғартады. «Ал, менің махаббатым дара, біреу дер едім саған. Екі жүрек болмайтыны сияқты, екі махаббатта болмайды... Дүниеде дара махаббат бар, ол Алладан тарайды. Алла дара, бір ғана. Оған теңдес келер ештеңе жоқ. Дәл оның мейіріміндей, оның махаббатындай дүниеге жылу төгетін де, жан бітіретін де басқа ұқсастық жоқ, болмақ емес. Осы дара махаббатты біз өзімізше ұсақтап, пендешілік түсінігімізге лайықтап алған сияқтымыз» [3; 144].

Талаптан Ахметжан шығармаларында адамның бақи дүниеге аттанар сәтінде жасалатын «тілін кәлимаға келтіру», «иманын үйіру», «жүзін қағбаға бұру» сынды рәсімдердің көріністерін ұшыратуға болады. «Лаилаһа илалла Мухаммед расул Алла, - деді. Сөйдеді де осы сөзді үш рет қайталап, тағы түсініксіз бірдеңелерді айтып, іштей күбірлеп кетті» [3; 159].

Мәселен, «Айсәуле» повесінде екі жастық махаббаты, әке өсиеті және де діни рәсімдерді де көруімізге болады. Әкенің ақтық демі таусылардағы, ұрпақтарына айтқан өсиетінің алдында, шарифаттағы ізгілікті, Алла алдына таза болып баруды білдіретін амалдарды байқаймыз. Олар: «Аяғымды құбылаға жіберіп, жүзімді құбылаға бұрып жатып айтар ақырғы арызым осы болар, босамай, көздеріне жас алмай дұрыстап тыңдаңдар, - деді сырқат әке нық дауыспен» [3; 159] Қаламгер шығармаларында діни көріністерді, рәсімдерді бере отырып, ерте ме, кеш пе, кез келген пенде Аллаға мойұсынады, жан алар періште көзіне көрінген сәттен – ақ бұл өмірдің уақытша және жалған екенін түсініп, өзінің жай ғана қарапайым адам екенін ұғынып, дінге бәрібір мойын бұрады дегенді меңзейді. Бес күндік бұл фәниде қай пенде болсын, шалқып – тасып, масайрап өмір сүрсе де, сын сағаты таусылған уақытта, Алла жіберген ажал алдында қауқарсыз екенін оқырмандарына ескертіп өтеді.

Мифологиялық көзқарастардың қалыптасуына, адам санасындағы мынадай сұрақтар негізінен пайда болады. Олар: дүниенің, адамның пайда болуы, әлеуметтік өмірдің себебі, адамның тууы мен өлімі, ғаламшарлардың пайда болуы, табиғат құбылыстары және тағы да басқа сұрақтар дүниеге көзқарастың түбірлі сұрақтары ретінде қалып қойған. Сондай жауабы жоқ сұрақтардың

негізінде адамзат баласы құбылыстардың нәтижесінен әр түрлі аңыз – әңгімелер қалыптасқан. Мысалға, рулық қоғам кезіндегі адамдар өздерінің шығу тектерін жануарларға, өсімдіктерге немесе табиғат құбылыстарына байланыстыру негінде қалыптасқан наным – сенімдер мен әдет – ғұрып пен салт – сананың күрделі жүйесін – тотемизм деп атаймыз. Тотемизм түркі халықтарына да тән. Себебі, түркі халықтарында «көк бөрі» қасиетті саналады. Яғни, түркі халықтарының арғы тегі көк бөріден тараған деседі.

Дж.Ф. Бирлайн: «Миф – адам баласы үшін барлық уақытта да бейнебір өзгермейтін, тұрақты дүние. Мифте көрініс тапқан жалпы модельдер, сюжеттер, тіпті ұсақ детальдар барлық жерде немесе заттарда кездеседі. Басқаша айтқанда, ұрпақтан – ұрпаққа беріліп келе жатқан біздің ата – бабаларымыздың естелік мұраларының жиынтығы. Миф – біздің дүниетанымымыздың құрылымында көрініс тапқан. Ол қнымызда, геніміздетаңбаланған», - дейді [4; 186]. Сондықтанда, кейбір мифтер көптеген халықтарға тән болып келеді.

Талаптан Ахметжан шығармаларында мифологиялық көріністер де байқалады. Белгілі бір оқиға толығымен баяндалмаса да, мысал келтіру арқылы оқырмандарға сол аңызды еріксіз есіне алдырары сөзсіз. Мифтік танымды бейнелейтін сөздер де жиі кездеседі. Мәселен, тілдік қолданысымыздағы бөрі, қасқыр сөзін тікелей атамай, жанама атпен «ит – құс», «ұлыма» деп, ал найзағайды «жай оты» деп жанамалап атауының өзіндік түсінігі бар. Шығармалардағы мифтік танымды бейнелейтін сөздердің алғашқы қолданыс аясын өз зерттеу еңбегінің негізі ретінде қарастырған еңбектердің бірі – Қ. Ғабитханұлының «Қазақ мифологиясының тілдегі көрінісі» атты монографиясы. Автор мифтік танымды білдіретін сөздерді осылай қарастыруының негізін былай түсіндіреді: «Халқымыздың аң – құсқа табыну (тотемизм), табиғат құбылыстары – күн, ай, жұлдыз, т.б табыну (фетишизм), отқа табыну, сиқырлық (магия), ата аруағына, тәңірге, ұмайға табыну, шаманизм, т.б. наным – сенімдер сияқты дәстүрлі діни мәдениет болуымен бірге, ислам, христиан, будда сынды әлемдік үлкен діндердің әр дәуірлерде әртүрлі деңгейде таралып, жалпы мәдениетімізге, белгілі ықпалынтигізгендігін жоққа шығаруға болмайды» [5; 76].

Қазақ бақсыларының ішіндегі Қорқыттан кейінгі – Қойлыбай бақсы. Ә.Марғұланның зерттеуінің нәтижесінде Қойлыбай бақсы Қорқыттың шәкірті болған екен. Қойлыбай бақсы ерте заманда Сыр өзені мен Торғай өзенінің арасында жүрген. Қойлыбай бақсы жайлы Ш. Уалиханов : «Бақсылардың атақтысы бағаналық Қойлыбай, ол бақсылардың бақсысы, әлде пірі... Ескілердің әңгімелеуінше, Қойлыбай бір үлкен бәйгеге, қобызын қосып, жарыс басталатын жерге алдын ала қобызды бір үлкен сексеуілге байлатады. Бәйгеден келе жатқандардың шаңы көрінгенде, Қойлыбай қолына қылышын алып бақсылық ойынын бастап, сарынын айтады. Кенет бәйгеге аттары кеткен жақтан қатты дауыл тұрып, ысқырған қызыл жел соғады... Алғашқы аттар көріне бастайды, ал бәрінің алдында сексеуілді сүйреткен Қойлыбайдың қобызы келе жатады» [6; 298].

Бақсы дегеніміз әлеммен тылсым байланыс жасай алатын, бойына балгерлік, тәуіптік, көріпкелдік және де сиқыршылық қасиеттер қонған адам. Ертеде бақсылық әйел адамдар да айналысқан, ал оларды «Елті» деп атаған. Шығу тарихы шамандық пен отқа табыну, яғни бұл дегеніміз отпен аластау.

Халқымыздың ежелгі наным – сеніміне сүйенсек, бақсылардың жақсылық істерін басқаратындары – аруақ, перизат, періште, ал жамандық істерін басқаратындары олар – пері, жын, шайтан, жезтырнақ, албасты. Бақсы – балгерлер жоғарыда аталған рухтарды, әр түрлі тәсілдерді пайдалана отырып, тылсым әлеммен байланысқа түседі.

Қаламгердің «Айқасқа» әңгімесінде Қойлыбайдың қобызы, бақсылар жайлы айтылуы да мифологиялық көрініс тудырады. « - Ата – бабасы түгел бақсы болған жандар екен. Бір аталары тіпті бәйгеге қобызын да қосыпты деп жүреді. Кім білсін, Алла сәтін салса шипасы да тиіп қалар. Уһ! Ұйықта, Еркеш. Ал ана моншықты таққың келмесе көрші үйдің бойжетіп отырған Балжанына бере сал. Садақа деп» [6;65]. Шығарма барысында бақсылықты да мифологиялық көріністерге жатқызуымызға болады. Бақсылық тылсым күш арқылы жүеге асырылады және де көпшілік бұл қасиетке сенеді.

Қыпшақ Қойлыбай Әбурахпанұлы – атақты, аты алты алашқа мәшһүр бақсы, таңғажайып тәуіп, теңдесі жоқ қобызшы және көріпкел болған адам. Аңыз – әңгімелерге, ата – бабамыздан қалған ауыз әдебиетіне, тарихи шығармаларға сүйенсек Қорқыттан кейін, қобызды ерекше жетік білген ол – Қойлыбай деседі. Бақсылар әр түрлі құрал – жабдықтарды (қойдың қанын, аса таяқ, қамшы және тағы да басқа заттар) пайдаланатыны сөзсіз, ал Қойлыбай бақсы қобызын тартып, зікір салып шақырған кезде рухтар оның алдына әр түрлі кейіпте еніп, яғни шал, қыз, әйел тәрізді

бейнеге еніп келеді де, бақсының бұйрығын бұлжытпай орындайды, тіпті рухтардың көмегімен өнерде көрсете алады. Сондай аңыздарға назар аударсақ, Қойлыбай сынды бақсылар қай жаққа қарай қолын бір сілтесе болғаны, сол жақта бес –он қадамдай жерде тұрған кез келген зат қылышпен қиылып түседі деседі.

Бақсылар жайлы жазылған деректерді қарап отырсақ, олар қылыштың жүзімен жүреді, халықтың көзінше құлақ –мұрындар кесіп тастайды, алайда біраз уақыт өткеннен –ақ денесіндегі кесілген мүшелері ешқандай сызатсыз сол баяғы бәз қалпында тұрады деседі. Соныен қатар, шоқта қып –қызыл болып балқыған темірді тілімен жалайды екен және қобызын сарнатса болды, тып – тыныш дала төсінде алапат дауыл туғызып, найзағай ойнатып, жауын жауғызады. Бақсылардың көзге көрінбейтін құдіретті күштерінің салдарынан киіз үйдің туырлығы тілім –тілім болып қалады екен. Бақсылар туралы мәліметтер жинап, өмірін зерттеушілер мұны «жарғыш жындардың әрекеті» дейді екен.

«Сан түрлі ой миын құмырсақдай шаққылайды. “Осы өлкеде баяғы заманда Барақ деген батыр болыпты”, - деп отыратын тағы сол Үсен марқұм, - “Сол батыр бабамыз жортуылда жүріп бір бұлақтың басына келіп, бел шешіп, тынығып алмаққа жантайып жата кетіпті. Әбден қалжырап келсе керек, қатты ұйықтап кетеді. Бір заматта сұп – суық әлдене төсінен жоғары өрмелеп келе жатқанын сезіп, ояна келсе жылан екен. Не істеу керек? Қимылдаса бітті – жылан шағып алады. Барақ тапжылмастан ұйықтаған болып жата беріпті. Жылан жорғалаған күйі ашық қалған аузына кіре бергенде қарш – қарш (әңгімесінің дәл осы тұсына келген Үсен марқұм жыланды тап бір өзі шайнайтындай көздері ұшқындап, тісін қарш – қарш еткізгенде естіген кісінің жон арқасы шымырлап кетуші еді) еткізіп басын шайнап алып, бүркіп жіберіпті” ... – дейді» [6; 64]. Барақ бабаның ерлігін айта отырып, оқырмандардың ойына аңыз ретінде айтылып келе жатқан оқиға екенін аңғартады. Қарап отырсақ, бұл ерліктен бұрын аңызға жақынырақ. Себебі, адам баласы жыланды шайнап, басын жұлып алуы құлаққа түрпідей естіледі және де ондай іс – әрекетке баруы қиынырақ.

Шығыс Қазақстан облысындағы, Ұлан ауданындағы, Сібе көлінің маңындағы бір үлкен, алып тас «Барақ атаның тасы» деп аталып кеткен. Тарихқа сүйенсек, Зайсан, Тарбағатай, Ұлан аудандары орналасқан жерде, бұрынғы заманда ол жерлер қалмақтардың ықпалында болған деседі. Сол себепті, Сібе көлінің маңы қалмақтардың қамалы болған. Аңыз – әңгімелерде сонау шапқыншылық заманында Көкжал Барақ пен Керей, Жәнібек батырлар жоңғарлардың қамалына жаяу кіріп барып, қамалдың сардарымен кездеседі. Олар тектен текке қан төгілмес үшін қамалды өз еркімен босатып, жоңғарлар жайымен кететін болса, кедергі болмайтынын айтады. Сол уақытта қоршауда қалғандарын түсініп, уақытты созу үшін, қамалдың сардары, қулыққа көшеді. Ол бұтхананың алдындағы алып тасты көрсетіп, бәс тігеді. Сардардың айтуы бойынша, егерде алып тасты қалмақтың батырының бірі көтеріп, анау жартастың үстіне қойса, онда, қазақтар соқтықпай жайына кете береді. Ал, егер де, қалмақ батыры көтере алмай, қазақтың батыры тасты жартастың үстіне қойса, онда, қалмақтар қылыш сермемей қамалды босатып бермек болады. Бірінші кезекте, қалмақтың қара батыры алып тасты бірден көтеріп алып, төрт – бес қадам жасап, шөгіп қалады. Ал, сол кезде Көкжал Барақ батыр жартастың үстіне қойған екен. Сондай ерлік пен қатар, сәуегей адам болғандығы жайлы да аңыз – әңгімелер бар.

Қазақ халқының наным – сенімдері, ырымдарындағы құбылыстар да белгілі бір мифологиялық құбылыстарға сайып келеді. Аспан денелеріне, табиғат құбылыстарына, отқа, суға, жерге табыну да ислам діні келегенге дейінгі сенімдер болып табылмайды. Қазіргі таңда да отпен аластау, яғни отқа табынбаса да, оның қасиетті, киелі екенін аңғартады. Сол сияқты Талаптан Ахметжан шығармаларындағы «Екі жүрек» пьесасындағы Айнұрдың іс – әрекетінен байқасақ болады. «Төлеш, болды енді! Ел аман болсын! Алла бізді қолдайды, қорғайды! Мен қатты ашулансам марқұм әжем ылғи жерге жатқызып: "Жер, мен ауыртпалықты көтере алмадым, сен көтер!" - деп жеті рет айтқызатын, шөпке аунатып. Сонда ашуым басылып, ауруым тарқап кететін. Сенде сөйтіп көк шалғынға жеті рет аунашы» [6; 265].

Мифологиялық түсініктердің басым бөлігі аңыз – әңгімелер болып келеді. Мифология табиғаттың тылсым күштерінің, құбылыстарының салдарынан және балаға зар болып жүрген ата – ананың Алладан тілеп алған балаларының ерекше бір қасиетті бойына сіңіріп, тылсым құбылыспен туылған баланың адам сенгісіз іс – әрекеттерді жасауының нәтижесінде туған аңыз – әңгімелер. Талаптан Ахметжан шығармаларынан да мифологиялық көріністерді байқауымызға болады. Мысалға алғанда, шығармаларындағы кейіпкерлерінің бақсылық жайында сөз қозғауы, «құмалақ

ашу», «аластау», «ұшықтау» сынды сюжеттердің болуы, сонымен қатар кейіпкерлердің түсіне ата – бабалары немесе ақ сақалды, ақ киімді бейтаныс жандардың түсіне еніп аян беруі сынды оқиғалардың баяндалуы.

Бұрынғы заманда ата – бабаларымыз жерге табынуының себебі, Жер – ана адамды өз құрсағына анасындай қабылдайды, сол құрсақтан адам болашақта өмірге қайта келеді деп ойлаған. Соның негізінде адамзат баласын Алла топырақтан жаратты және кейін мәңгілік өмірге барарда да сол топыраққа көміліп, жер қойнауына тапсырылады деген түсініктен пайда болған. Ал, сол топырақ жердің құрамдас бөлігі екені айдан анық. Сол себепті, ата – бабаларымыз «Жер ана» деп, жерге табынуы, жерді қасиетті санауы сондықтан. Сонымен қатар, табиғат құбылыстарының ішінде, жер сілкінісі, қозғалуы, таулы жерде тұратын адамзаттың жаңа наным – сенімдер пайда болуына әсер етті.

Қаламгер туындыларынан ар – ұят, адамгершілік деген сөздерді жиі кездестіреміз. Бұл сөздердің астары тек адамның бойындағы жақсы қасиеттер ретінде қарастылып қоймаған. Алла алдындағы және халық алдында деген мағынада қарастырылғанын байқаймыз. Олай дейтініміз, біріншіден имандылықтың басты принциптерінің бірі – ар – ұят, адалдық. Ал, екіншіден Талаптан Ахметжан шығармаларының басым бөлігі тарихи оқиғалар, қоғамдағы болып жатқан әр түрлі келеңсіз жағдайларды көрсету негізінде болғандықтан, билік пен халықтың, я болмаса саудагерлер мен қарапайым халықтың арасындағы адалдық пен адамгершіліктің болмауының салдарынан кеңінен айтылған.

Талаптан Ахметжан шығармаларының өрісі кең. Шығарма бітімінде исламдық сарындар, мистикалық, мифологиялық құбылыстар мен мифтік танымды бейнелейтін сөздер молынан ұшырайды. Сонымен қатар, шығармалардың негізінде айтылған ислам дініне сай іс – әрекет пен амалдар арқылы оқырманға ой салатыны сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Оразалин Н. Әдебиет – ардың айнасы// Қазақ әдебиеті. -2001 №48. -9б.
2. Ахметжан Т. О дүниенің тылсым, жұмбақ сырлары//Парасат. -1996. №6. - 10б.
3. Ахметжан Т. Шығармалар жинағы. –Алматы: Жалын, 2006.
4. Bierlein O.F. Parallel Myths. - New York: Ballantine, 1994. - 186 p.
5. Ғабитханұлы Қ. Қазақ мифологиясының тілдегі көрінісі. –Алматы: Арыс, 2006. – 76 б.
6. Уәлиханов Ш. Қазақтардағы шамандықтың қалдығы. /Таңдамалы шығармалар. –Алматы: Жазушы, 1985. -298б.
7. Ахметжан Т. Шығармалар жинағы. – Алматы: Жалын, 2007. – 65 - 64 -265 б.

РЕЛИГИОЗНЫЕ И МИФОЛОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ТАЛАПТАНА АХМЕТЖАНА

Н.С. Балтабаева¹, А.Б. Болатова²

¹PhD

²магистрант 2 курса специальности «6M011700 – Казахский язык и литература»

^{1,2} Казахский государственный женский педагогический университет
Алматы, Казахстан, email: balnargiza@mail.ru

Талаптан Ахметжан - один из известных казахских писателей, который оставил свое имя в казахской литературе. В его произведениях поднимаются такие темы, как справедливость, честь, стыд, верность, вредные привычки, причиняющие вред другим людям. В произведениях писателя нашли отражение эпосы Барак баба и кобуз Койлыбая. Одна из сторон творчества писателя - религиозное и мифологическое познание. В произведениях Талаптан Ахметжана «Адский огонь», «Айсауле» и «Нобелевская премия» раскрываются религиозные и мифологические творение.

Ключевые слова: тотемизм, честь, мифологическое познание, повесть, ясновидящие

RELIGIOUS AND MYTHOLOGICAL VIEWS IN THE WORKS OF TALAPTAN AKHMETZHAN

N.S. Baltabaeva¹, A.B. Bolatova²

¹PhD

²Master student of the 2nd year of study «6M011700 – Kazakh language and literature»

^{1,2} Kazakh State Women`s Teacher Training University,
Kazakhstan, Almaty, email: balnargiza@mail.ru

Talaptan Akhmetzhan is one of the famous Kazakh writers who left his name in the Kazakh literature. In his works one can read about human justice, honor, shame, loyalty and human bad habits that cause harm to other people. In his works epics Barak Baba and kobuz of Koilybay are depicted. One of the motives of his works is religious and mythological knowledge. In the works of Talaptan Akhmetzhan like "Hell fire", "Aisaule" and "Nobel prize" he reveals religious and mythological creation.

Key words: *totemism, honor, mythological knowledge, a story, clairvoyants*